

Inhoud

ARTIKELLEN

- Florike Egmond **Erezaken: rond een echtelijk conflict in het zestiende-eeuwse Haarlem** 3

Een zestiende-eeuws huwelijksconflict in de kringen van de Haarlemse stadselite maakt het ons mogelijk te onderzoeken wat eer en schande - van mannen zowel als van vrouwen - inhielden. Daarmee is ook de tijd aangebroken voor een heroverweging van twee op dit gebied invloedrijke benaderingen: het ontwikkelingsmodel waarin een guilt-culture geleidelijk een shame-culture vervangt, en de vergelijking tussen mediterrane samenlevingen en het vroegmoderne West-Europa.

- Marleen Wessel **Lucien Febvre, Marc Bloch en de Annales. Biografische elementen voor de geschiedenis van een tijdschrift** 23

De laatste tijd komen er in snel tempo nieuwe gegevens beschikbaar over de biografische achtergronden van de Annales. Welk licht werpen deze nieuwe gegevens nu op de ontstaansgeschiedenis van het tijdschrift, het werk van de oprichters Marc Bloch en Lucien Febvre, hun onderlinge verhouding en hun visie op de geschiedenis?

- Josine Blok **'Gender'-onderzoek in de studie van de Oudheid** 44

Wat heeft de opkomst van het 'gender'-onderzoek in de studie van de Oudheid aan nieuws gebracht? Recente publikaties geven een goede indruk van visies en resultaten. Bovendien lenen zij zich door hun uiteenlopende benaderingen voor een kritische vergelijking.

- N.C.F. van Sas **Van anti-kraten en burgerheren. Het Nederlands liberalisme tussen beweging en behoud** 55

De geschiedenis van het negentiende-eeuwse Nederlandse liberalisme lijkt wel eens samen te vallen met de figuur van J.R.Thorbecke. Stuurman en Te Velde leggen in hun recente boeken andere accenten: de een op het radicale element in het liberalisme, de ander op de nationale pretentie van het liberalisme na Thorbecke. Hun visie op het Thorbeckianisme is echter niet zonder problemen.

BOEKBESPREKINGEN**68**

Waarin onder andere:

Santing over **Rütten, Demokrit - lachender Philosoph und sanguinischer Melancholiker**; Singor over **Hughes, Human sacrifice in ancient Greece**; Van Deursen over **Te Boekhorst, Burke en Frijhoff ed., Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1800**; Huussen over **Jacob en Mijnhardt ed., The Dutch republic in the eighteenth century**; Mout over **Spielman, The city and the crown. Vienna and the imperial court 1600-1740**; Gabriëls over **Hardman, Louis XIV**; Dekker over **Hunt, The family romance of the French Revolution**; Schulte Nordholt over **Axson, 'Brother Woodrow'**.

KORTE AANKONDIGINGEN**115**

BIBLIOGRAFISCH OVERZICHT**140**

Overzicht van gedepouilleerde tijdschriften

160

In de inhoudsopgave van jaargang 106 (1993) zijn bij vergissing de recensies die verschenen waren in de tweede aflevering van dat jaar niet opgenomen. Ten einde deze vergissing goed te maken is de inhoudsopgave opnieuw, nu in haar geheel, afgedrukt. De redactie biedt haar excuses aan voor het veroorzaakte ongerief.

ARTIKELLEN

- J.H.M. Strubbe **Armenzorg in de Grieks-Romeinse wereld** 163
In de hellenistisch-Romeinse periode schonken notabelen, koningen en keizers talloze weldaden aan hun medeburgers of onderdanen. Waren die weldaden soms speciaal gericht op de behoeftigen in het kader van sociale zorg? Hebben de antieken zich ooit beziggehouden met één van de hoofdoorzaken van armoede, werkloosheid?
- J. van Herwaarden **De opmars van de medio-neerlandici** 184
Het zijn tegenwoordig vaak de beoefenaren van de Middelnederlandse letterkunde die ons beeld van de middeleeuwen bepalen. Hebben historici zich de kaas van het brood laten eten of zijn er goede redenen om zich niet zo nadrukkelijk te mengen in het koor van de medio-neerlandici? Een verhaal van multidisciplinariteit, associatieve verleiding en een driehoeksverhouding tussen wetenschap, literatuur en middeleeuwen.
- A. Juch **Het 'nut' van sanatoria. Het tuberculosevraagstuk in Nederland rond 1900** 214
Aan het begin van de twintigste eeuw kwam de tuberculosebestrijding voor armen en laag-betaalden op gang met de oprichting van sanatoria en consultatiebureaus. Het naast elkaar bestaan van twee typen voorzieningen wakkerde de kritiek aan op de dure (en luxe) sanatoria. Was deze kritiek alleen door financiële overwegingen ingegeven of blijkt daaruit dat de negentiende-eeuwse opvattingen over armen- en ziekenzorg veranderden?
- M.E.H.N. Mout **Iedere voet zijn schoen. Politieke theorie in de vroegmoderne tijd** 239
Een bespreking van enkele recente boeken over Lipsius, Hugo de Groot en andere denkers over vorst en staat uit de zestiende en zeventiende eeuw.
- Henk te Velde **Het belang van het perspectief. Een reactie op Van Sas** 244
Reactie op N.C.F. van Sas, 'Van anti-kraten en burgerheren' (Tvg 107, 1 (1994))

BOEKBESPREKINGEN

246

Waarin onder andere:

Brandenburg over **Clerkx, En ze leefden nog lang en gelukkig. Familieleven in sprookjes**; J.L. van Zanden over **Bieleman, Geschiedenis van de landbouw 1500-1950**; Pleket over **Curchin, Roman Spain. Conquest and assimilation**; De Jong over **Gurevich, Historical anthropology of the Middle Ages**; Houwaart over **Huisman, Stadbelang en standsbesef. Gezondheidszorg en medisch beroep in Groningen 1500-1730**; Frijhoff over **Otterspeer, De wiekslag van hun geest. De Leidse universiteit in de negentiende eeuw**

KORTE AANKONDIGINGEN

281

BIBLIOGRAFISCH OVERZICHT

301

ARTIKELN

- Wybren Verstegen, Jan Luiten van Zanden en Henk van Zon
Inleiding 323

- Hans Righart **Milieu en politiek in Nederland 1960-1993** 331

Wie tegenwoordig naar de programma's van Nederlandse politieke partijen kijkt, kan vaststellen dat Nederland sinds de jaren zestig een milieurevolutie heeft doorgemaakt. Is deze zorg voor onze natuurlijke omgeving een paragraaf van het postmaterialistische programma dat in de jaren zestig werd opgesteld? Of maakt het nieuwe ecologisme deel uit van een veel oudere intellectueel-filosofische traditie die tot diep in de negentiende eeuw terugreikt?

- Alex van Stipriaan **Water en de strijd om het bestaan in Suriname. Een ecologische paradox in de slaventijd** 348

In dit artikel draait het om de vraag waarom blank en zwart in Suriname tijdens de slavernij, ieder op eigen wijze, een voortdurende haat-liefde verhouding onderhielden tot het hen omringende water.

- Bernice de Jong Boers **Tambora 1815: De geschiedenis van een vulkaanuitbarsting in Indonesië** 371

In april 1815 barstte de vulkaan Tambora op het eiland Sum-bawa (Indonesië) uit. Dit was één van de grootste uitbarstingen sinds mensenheugenis. Deze eruptie had in eerste instantie rampzalige gevolgen, niet alleen voor de directe omgeving, maar ook voor de rest van de wereld. Echter, op iets langere termijn had de ramp vooral voor Bali en Lombok ook positieve gevolgen.

- M.A.W. Gerding **'As is verbrande turf'. Een veen-effect rapportage** 393

Sinds de Middeleeuwen is turf de belangrijkste brandstof in ons land geweest. Deze positie behield het tot ver in de negentiende eeuw, toen steenkool deze rol overnam. De turfwinning heeft het landschap geleidelijk, maar ingrijpend veranderd. Welke consequenties had dit voor mens en natuur? Hoe waardeerden de tijdgenoten de turfwinning?

- Louwrens Hacquebord en Jurjen R. Leinenga **De ecologie van de Groenlandse walvis in relatie tot walvisvaart en klimaat-veranderingen in de zeventiende eeuw en achttiende eeuw** 415

Bronnen over de walvisvaart werden tot voor kort alleen gebruikt om de economische geschiedenis van de walvisvaart te bestuderen. Door het combineren van zeer uiteenlopende schriftelijke en materiële bronnen is het echter ook mogelijk niet meer bestaande ecosystemen en populaties te onderzoeken, zoals het leefpatroon van de nu bijna uitgestorven Groenlandse walvis.

Ernst Homburg 'Schrikbeelden van scheikundigen aard': chemische industrie, chemische wetenschap en het milieu 1800-1875

439

Het door velen gelegde verband tussen de chemie en milieu-problemen is een erfenis uit de negentiende eeuw. Vóór die tijd werd er niet in chemische termen over gezondheidsgevaaren gedacht, terwijl toen evenmin het overkoepelende begrip 'chemische industrie' bestond. Intrigerend is het dat chemici, door keer op keer op het belang van de chemie te wijzen, wellicht zelf een sleutelrol vervulden in de omwenteling van het denken die zich omstreeks 1850 op dit terrein voltrok.

Jan J. Boersema De betekenis van Griekse filosofen in hedendaagse milieudiscussies

467

Hoewel de intensiteit waarmee de discussie over aantasting en bescherming van natuur en milieu een betrekkelijk recent verschijnsel is, klinken hier toch ook echo's door van de klassieke en vooral Griekse gedachten over de verhouding tussen de mens en de natuur in en om hem heen.

Henny van der Windt De totstandkoming van 'de natuurbescherming' in Nederland

485

De oprichting van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in 1905 is een mijlpaal in de geschiedenis van de natuurbescherming in Nederland. De vereniging bundelde een breed scala van organisaties die zich met de bescherming van de natuur bezighielden. Die bundeling had echter een bepaalde prijs. Het blijkt dat slechts een deel van de natuurbeschermers in de vereniging aan het woord kwam; bovendien werd de bescherming van 'de natuur' gelijkgesteld en ingeperkt tot het aankopen van 'natuurmonumenten'.

ARTIKELLEN

- Kees Bakker **'Een poëtisch gewest'. Thorbecke, Duitsland en de Romantiek** 517

Meer dan eens worden de reizen die Thorbecke op jonge leeftijd naar Duitsland ondernam, tussen 1820 en 1824, beschouwd in het licht van zijn latere politieke carrière. Wat is echter de betekenis van Thorbeckes persoonlijke belevingen, zijn verliefdheid, zijn passie voor de natuur en de muziek in die tijd?

- Nico Randeraad **Thorbecke en de inrichting van het lokale bestuur** 537

De naam van Thorbecke is nog steeds onlosmakelijk verbonden met onze staatsinrichting, in het bijzonder met de inrichting van het lokale en provinciale bestuur. Maar hoeveel weten we eigenlijk van de provinciale wet van 1850 en de gemeentewet van 1851, die aan ons huidige bestel ten grondslag liggen? Worden ze gekenmerkt door een exclusief 'Nederlands geestesmerk', zoals lang is aangenomen, of verschillen ze niet veel van buitenlandse tegenhangers?

- M. Kuitenbrouwer **Drie omwentelingen in de historiografie van het imperialisme: Engeland en Nederland** 559

Onlangs kwamen de Britse historici Cain en Hopkins met een nieuwe visie op het Engelse imperialisme waarin de financiële en handelselite uit Londen en omstreken (weer) een centrale rol speelt. Kuitenbrouwer bespreekt hun visie en verkent de mogelijkheden voor toepassing van het nieuwe model op het Nederlandse imperialisme in de Indische archipel. Welke rol speelde het Hollandse regentenkapitalisme daarbij?

BOEKBESPREKINGEN

586

Waarin onder andere:

Van Berkel over **Schulte Nordholt, De mythe van het Westen. Amerika als laatste wereldrijk**; Lardinois over **Versnel, Inconsistencies in Greek and Roman religion**; Van Anrooij over **Janse, Grenzen aan de macht. De Friese oorlogen van de graven van Holland omstreeks 1400**;

Blom over **Van Gelderen, The political thought of the Dutch revolt 1555-1590**; Drooglever over **Groeneboer, Weg tot het Westen. Het Nederlands voor Indië 1600-1950**; Mout over **Van Heerde, Staat und Kunst. Staatliche Kunstförderung 1895-1918**; Bosscher over **Havenaar, Van koude oorlog naar nieuwe chaos**.

KORTE AANKONDIGINGEN

647

OVERZICHT VAN NEDERLANDSE EN
NEDERLANDSTALIGE DISSERTATIES BETREFFENDE DE
GESCHIEDENIS 1993

664

INHOUD 107e JAARGANG

668

Door omstandigheden waarop de redactie geen invloed kan hebben, komt de bibliografie in dit nummer te vervallen. Met ingang van het volgende nummer wordt deze rubriek weer op de oude wijze voortgezet. De redactie biedt de lezers haar verontschuldiging aan voor deze hapering.